

HANS L ZETTERBERG:

Möjligheternas 90-tal

Vid Moderata samlingspartiets stämma i Linköping i november inledde Hans L Zetterberg debatten om "Möjligheternas 90-tal" med detta anförande. Stämman beslöt att framtidsgruppens arbete, vilket letts av Hans Zetterberg, skall ligga till grund för en översyn av moderaternas handlingsprogram. Ett nytt program skall antagas vid partistämman 1993.

I debatter i Svensk Tidskrift kommer viktiga frågor av betydelse för programarbetet att belysas.

Hans L Zetterberg är professor.

Historieskrivningen följer inte de jämna årtalen i vår tideräkning hur gärna vi än vill tala om 40-tal, 60-tal, 90-tal, och 2000-tal. Den stolta och optimistiska utvecklingstro som var typisk för sena 1800-talet slutade inte år 1900 utan fortsatte till 1914, det första världskrigets utbrott. Och det egentliga 1900-tal som då började fick av allt att döma sitt faktiska slut redan 1989. Då bekräftades USAs seger i det kalla kriget mot Sovjet, och Östeuropas stater frigjorde sig i en fredlig revolution från kommunismen. Och året därpå, 1990, såg en fungerande internationell ordning. Praktiskt taget all världens stater tar i ord och gärning genom det vitaliserade Förenta Nationerna itu med Saddam Husseins Irak som grovt och grymt förbrutit sig mot folkrätten.

Det egentliga 1900-talet varade alltså mellan 1914 och 1989. När det började hade högern just accepterat demokratin och när det slutade hade vänstern accepterat marknadsekonomin. I båda fallen gjorde man det med viss motvilja. Men i båda fallen insåg man klart att varje alternativ skulle vara värre.

Nu står vi äntligen upprätt och stadigt på två ben. Av världens stora och viktiga länder finns Kina som försöker stå på ett ben: marknadsekonomi utan demokrati. Det är svårt och kommer nog inte att vara länge. Den långsiktiga optimism som finns idag grundar sig i hög grad på den breda enigheten att i framtiden råder både demokrati och marknadsekonomi. Så lyckligt har det aldrig varit förut.

Denna nya ordning drabbas nu av misären i östra Europa och i Sovjetunionen och av krigen i Mellanöstern. Men den är robust nog att klara också dessa påfrestningar.

Socialdemokratins era

I svensk politik blev större delen av 1900-talet socialdemokratins.

När den allmänna rösträtten infördes blev det möjligt för de lägre samhällsklasserna att delta i politiken: ekonomiskt beroende medborgare fick kanaler till rikets styrelse. De mobiliserades i valkamp. Valdeltagandet steg. Arbetare, småbrukare, kvinnor, glesbygdsbor, pensionärer — grupp efter grupp lärde sig att utnyttja sin rösträtt. Medborgarna som tidigare mest sett folklig politik som något lokalt för byalag samlades nu i riksomfattande partier. Snart hade nästan alla ett parti att kalla sitt. Flera partier bytte namn, men partistrukturen i riksdagen förblev stabil mellan 1919 och miljöpartiets inträde 1988. Vi höll rent åt höger och inget fascistparti kom in i riksdagen.

Demokratiseringen av Sverige innebar att nya män och kvinnor aktiverades att ta plats i det offentliga livet. En politisk elit växte fram vid sidan av den ekonomiska eliten och ämbetsmannaeliten.

I sinom tid fick den nya politiska eliten genom beskattning kontroll över mer än hälften av all rikedom som produceras i landet. Och de riksomfattande partierna fick kontroll även över lokalstyret. Den lokala och regionala politiken försvunade under en serie dråpslag: kommunsammanslagning, gemensam valdag, statliga regleringar och bidragsbestämmelser, kommunal skatteutjämning. En slags tröst för kommunalpolitikerna är att de fått mycket skattepengar att röra sig med och att de med liv och lust kan engagera sig i alla delar av kommunens liv. Kommunalpolitik känns meningsfull och är tillfredsställande.

Diagrammet visar socialdemokrater-

nas andel av de röstberättigade. I början på seklet gick det långsamt men säkert uppåt och pionjärandan fanns i blodet. Folket lär sig, som sagt, politik och de rösttar allt mer med socialdemokratin. I slutet bär det snabbt nedåt under tyngden av maktutövning, klumpiga offentliga servicemonopol, politiska skandaler, felaktig ekonomisk politik, och nattståndna idéer.

Den som vill kan pricka in Branting, Per Albin, Erlander, Palme och Ingvar Carlsson i diagrammet. När Branting var som bäst mobiliserade han i 1917 års val 22.4 procent av de röstberättigade. (Det var på den tiden bara män fick rösta.) Per Albin kom upp i 37.8 procent 1940, Erlanders bästa val var hans sista, 1968, med 44.7 procent. Palme toppade med 41.7 procent 1982. Mot dessa tal står Ingvar Carlssons låga 36.4 procent 1988 och 26.1 procent i senaste Sifo-mätningen.

Facit av förra valet blev för socialdemokraternas del att partiet vann makten och förlorade folket. Men också makten visade sig illusorisk. Inget block, det må vara rött eller blått eller grönt, har idag kontroll i riksdagen trots att s+v har majoritet. Stora SAP som varit den stabila kölen i svensk politik i ett halvsekel är nu varken stort eller stabilt.

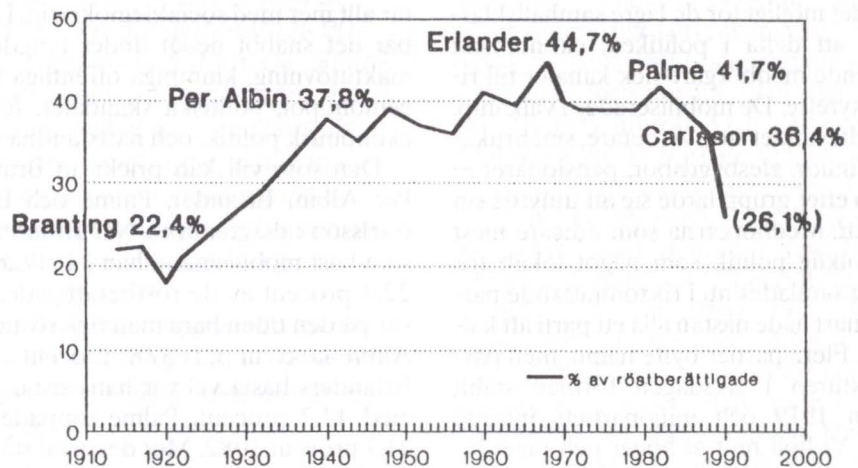
Ekot av socialdemokratin lever kvar

Alla vill nu ha en del av socialdemokraternas "dödsbo". Alla vill ta över socialdemokratins väljare, dessa som sitter modstulna på soffkanten.

Centern tar över socialdemokratins fördelningspolitik och regionalpolitik. Folkpartiet tar över dess socialpolitik och högskattepolitik. Miljöpartiet och vänsterpartiet söker blåsa liv i dess idéer om

Socialdemokraternas sekel

% av röstberättigade (inte av röstande)

Valresultat, (för 1990: Sifo 1 oktober)

en förtida avveckling av kärnkraften. Socialdemokraterna själva tror att de kan återfå sina väljare, om inte sin själ, genom att driva folkpartistisk skattepolitik, men det gör nog bara deras läge värre.

Fotnot: På en valnatt måste vi helt naturligt mest uppmärksamma vad som händer med riksdagens sammansättning och maktens fördelning. Då räknar man procent av *de röstande* med giltiga valsedlar. Men om vi vill veta vad som hänt bland folket måste vi räkna procent av *de röstberättigade*. Om valdeltagandet är mycket högt spelar det inte som stor roll om man slarvigt hoppar från det ena perspektivet till det andra. I förra valet hände emellertid något helt annat med riksdagen än med folket. I riksdagen blev socialdemokraterna starkare – det socialistiska blocket blev större än det borgerliga – men bland folket gjorde socialdemokraterna ett val på 30-talsnivån med förlust av 180 000 röster.

Moderaterna går som så ofta förr i egna tankar utan behov att tänka socialdemokratiska idéer. Men i ärlighetens namn måste också vi erkänna att mycket av vår föreställning om vad politik innebär har färgats av socialdemokratin och dess långa maktinnehav. Vi måste inte bara kämpa mot socialdemokratin i väljarkåren utan också mot socialdemokratin inom oss.

Det kommer att ta flera år innan den socialdemokratiska föreställningsvärlden tvättats bort från de andra partierna. Ekot av dess idéer kommer att genljuda hela 90-talet. Så stor var dess dominans.

Framtidens historiker och statsvetare kommer att granska moderaternas parti-stämman i Linköping 1990 för att se hur mycket av den gamla tidens socialdemokratiska idéer som levde kvar under den första stämman i den nya eran. De kom-

mer säkert att hitta mera gamla s-idéer på folkpartiets landsmöte och på centerns riksstämman. Men de kommer att hitta en generande mängd socialdemokratiskt tankegods också hos oss. Låt oss jobba hårt och se till att de finner så lite som möjligt! Vår stämman tillhör en ny tid. Det är vårt jobb att byta gamla märken mot nya.

Socialdemokraterna använde endast minuter av sin partikongress att diskutera framtidsprogram och EG. Det verkade som om de helst inte ville flytta in i framtiden. Men det vill vi. I förra valrörelsen var vår partiledare den ende som talade om vår framtid i Europa. De andra teg. Vi har i flera år satt upp dekaler och samlats kring plakat med texten "Framtidens idéer".

Låt oss med den bakgrunden gemensamt göra en genomlysning av det nya, när vi nu har den första stämman i en ny tid. Vi kan stanna inför fem idéer som definierar den nya tiden.

- det civila samhället,
- flerpartidemokratin,
- marknadsekonomin,
- subsidiaritet och
- personalism.

Dessa fem idéer som segrar i Europa passar som handen i handsken med vår egen idétradition inom moderata samlingspartiet.

Det civila samhällets seger

Det civila samhället är den del av samhället som *inte* styrs av politiker och *inte* finansieras av skattemedel. Dit hör den lilla världen, fri företagsamhet, fria konster, fri vetenskap, fria kyrkor, fria fackföreningar och fristående organisationer.

I Östeuropa gjorde det civila samhället en fredlig revolution mot den kommunistiska statsapparaten. Ni som lyssnade på Carl Bildts tal på vår kommunala konferens i Kalmar tidigare i år vet vad saken gäller.

Tron på det civila samhället har länge funnits i europeiskt tänkande och i västeuropeisk praxis. Denna tro förenar nu Östeuropa och Västeuropa. Det är vår övertygelse att också länderna i Nordeuropa vill gå samman med resten av Europa i tron på det civila samhällets möjligheter.

Vi har en gång haft en kort period med ett vitalt civilt samhälle i Sverige. Man brukade kalla det för "det borgerliga samhället". Då var bönderna kungar på sina hemman, då grundades vad som nu är våra stora företag, då uppförde borgare vackra stadshotell och planterade alléer i sina städer, då byggde de kulturintresserade teatrar och de fromma kyrkor, då levde och sjöng folkrörelserna. Tillväxten i ekonomin hade vad vi nu skulle kalla japansk fart.

Sedan dess har flertalet bönder försvunnit, deras oinskränkta äganderätt till mark och skog har reglerats bort, deras ekonomi är subventionerad. Storföretagen har alltmer förlagt sin verksamhet utomlands. Borgarnas alléer har huggits ned på order av kommunala planerare. Stadens torg domineras inte av stadshotellets snidade träveranda utan av Försäkringskassans, Arbetsförmedlingens och Domus brutala betongfasader. Folkrörelserna har blivit socialfall som inte klarar sig utan statligt bidrag.

Ett bra index på hur det civila samhällets roll i Sverige minskat under 1900-talet är skattetrycket. Det var 10 procent av

BNP när seklet var ungt och det civila samhället stort och är 57 procent idag när det civila samhället sitter trångt.

Det nya civila samhället kommer inte att bli som gamla tiders. Vi är rikare nu och det är inte orimligt att räkna med att praktiskt taget alla hushåll kan ha en egen likvid förmögenhet på en kvarts eller till och med en halv miljon kronor. Det ger en trygghet och frihet som inga politiska utfästelser kan överträffa.

Det nya civila samhället liknar det gamla i att det bygger på frivilliga projekt, både stora och små, både svenska och internationella. Det liknar det gamla civila samhället också i att det bygger på äganderätt och frihet. I det nya civila samhället är emellertid medvetandet större än i det gamla borgerliga samhället om att varje ingrepp från statsmakternas sida i medborgarnas liv, varje skatt, varje reglering, försvarar planer, dödar projekt, dämpar livslust och engagemang. Vi har nämligen en erfarenhet som inte våra förfäder hade: högskattesamhället med massiva byråkratier i den offentliga sektorn.

En gång, efter ett tal om det civila samhället kom en politiker fram och frågade vilka anslag det civila samhället skulle behöva för att fungera och växa.

Sanningen är att anslag till det civila samhället heter skattesänkning.

När vi moderater på vårt lite teknokratiska sätt tjarar om skattesänkning så är det inte för att vi är egoister som våra motståndare säger utan för att vi älskar det goda civila samhället.

De som vill bevara skattetrycket är det civila samhällets fiender. Dit kunde även Bengt Westerberg komma att räknas. Men Carl Bildt tycks ha fått honom på bättre tankar. I en välbekant tidningsarti-

kel talar de båda om sänkt skattetryck.

För att nå det civila samhällets renässans och dominans måste vi bekämpa socialdemokraternas vana att sätta likhetstecken mellan "samhället" och statsmakterna. Som motgift vill vi vänja det svenska folket att med självklarhet tala om det "civila samhället".

I full enighet har den moderata framtidsgruppen valt att säga att framtidens uppgifter i huvudsak faller på det civila samhället. Vi säger inte som nyliberalerna att företagen och marknaden skall ta över allt, vi säger att det civila samhället skall ta över, överallt där det går.

Vi har hört hur det sades i den gångna eran: "Låt samhället (alltså, låt staten) göra det". Vi kommer att få höra hur det sägs i den nya eran: "Låt det civila samhället göra det". Det betyder ständig beredskap att förkorta dagordningarna för våra politiska sammanträden. Det måste bli många fler yrkanden av typen: "Stryk denna punkt på dagordningen för det är inte en kommunal angelägenhet!"

Flerpartidemokratis seger

Revolutionen i Östeuropa var en demokratis seger över enpartistaten.

De kommunistiska grundlagarna hade, vanligen redan i sin första paragraf, regeln att kommunistpartiet skulle vara det ledande partiet. Med ledande parti menade man en bestämmande elit. Detta har nu ändrats. Det skall inte finnas något ledande parti i en demokrati.

I Sverige har socialdemokraterna på sitt sätt varit "ett ledande parti", och ofta kallats ledande, men inte i kraft av en demokratisk grundlag, utan helt juste i kraft av sin storlek i valen. Det som är ett be-

kymmer i Sverige är ett annat särdrag hos socialdemokratin som bidragit till att befästa dess ställning som "ledande parti".

Socialdemokraterna blev under efterkrigstiden en paraplyorganisation för olika intressegrupper. Till närstående organisationer räknas hela LO, TCO:s offentliganställda grupper, Hyresgästernas riksförbund, SABO, HSB, KF, Folksam, Folkets Husrörelsen, ABF, PRO, Arbetarrörelsens fredsforum m fl. Inget annat parti är en sådan apparat.

Partiets beslut är kompromisser mellan dessa gruppers krav. (Partiledningen har ibland till och med tvingats att i efterhand förhandla med organisationerna om inbörden i givna vallöften till väljarna.) På partiets förslag bidrar riksdagen och kommunfullmäktige med stora anslag av skattemedel till dessa gruppers verksamhet.

Vi har i socialdemokratins Sverige gått från folkvälde med väljarpartier till organisationsvälde med ett paraplyparti.

Denna svenska variant av ett ledande parti, dvs systemet med organisationer och ett paraplyparti, har emellertid lett Sverige in i en ekonomisk kris. Organisationerna blockerar nödvändig förnyelse, inte minst av den offentliga sektorn. De har gett oss en monstruös lönebildning. De förlamar regeringen. De driver bort goda statsråd.

Och för allt detta får organisationerna privilegier och bidrag. Socialdemokraternas Sverige är det enda land i världen som ger statsbidrag till att sabotera statsfinanserna.

Dessa bidrag måste bort. Inte främst för att de spar någon miljard åt staten, även om varje krona idag måste räknas. Utan därför att de driver hela landet in i

ett förlamande och förnedrande sjukdomstillstånd.

Sverige blir sunt den dag LO & kompani tvingas leva på sina medlemsavgifter.

Marknadsekonominns seger

Den nya tidsålder som inträtt karakteriseras av marknadsekonominns nära nog universella seger över planekonomin.

Marknadsekonomi är fri handel med äganderätter tills de hamnar hos dem som värderar dem högst. Alla vet att marknaden är bra för de rika. Våra valarbetare måste också kunna förklara att marknaden är bra för de som inte är rika.

Den politiska jordbävningen i Östeuropa 1989 visade kommandoekonomins svagheter: låg levnadsstandard, ofrihet, brist på engagemang hos medborgarna. Jordbävningen får nu utlöpare och efterskalv. Det finns föga som skiljer efterkrigsstidens östeuropeiska oförmåga från oförmågan hos de socialistiska ekonomierna i den tredje världen och oförmågan hos de socialiserade sektorerna i de västerländska samhällena. Denna insikt kommer under de närmaste årtiondena att driva den politiska utvecklingen i många länder. Också Sverige berörs. För vi har landstingens och kommunernas stora kommandoekonomi.

Vi har länge argumenterat för valfrihet. Valfrihet innebär att det finns många som konkurrerar om att ge medborgaren välfärd. Vi måste öppna marknader för välfärd, även för den offentligt finansierade välfärden.

Inget hindrar att medborgaren handlar på välfärdsmarknaden för pengar som kommit in skattevägen. Det är det vi menar när vi säger att finansieringen skall

följa medborgaren. I ett sådant system blir medborgaren – fattig som rik – viktig för den som driver barnomsorg, skola, vård och hemtjänst. Köerna försvinner, hämmande regler tas bort, resurserna utnyttjas, allt blir effektivare.

En välfärdsmarknad är smidigare än en välfärdsbyråkrati. Men ingendera kan ersätta den lilla världens kärlek och omsorg. Välfärdsmarknaden har dock ett försteg genom att den tillåter den lilla världen att vara med och bestämma vilken barnomsorg, vård, eller arrangemang för ålderns dar man skall få. Besluten sker vid köksborden, inte i statsmaktens kontor. Välfärdsmarknaden samspelar bättre med den lilla världen än vad välfärdsbyråkratin kan göra.

Subsidiaritetens seger

Hittills har vi talat om segrande idéer i vår tid som förts fram av den segerrika revolutionen 1989: det civila samhället, flerpartidemokratien, marknadsekonomin. Låt oss nu vända blicken åt ett annat håll på kontinenten och fånga idéer som seggar i kraft av att vara företrädade av de mest framgångsrika partierna i Västeuropa. De partierna är givetvis konservativa.

Det vore fel att tro att dessa partier är exceptionellt ideologiskt vitala; det har alldeles för mycket regerande att ägna sig åt för att utveckla sin ideologi. Men i botten på kontinentens stora, framgångsrika konservativa partier finns ett par idéer som jag tror kommer att bli segrande också hos oss. De går under rätt okända namn: subsidiaritet och personalism.

Vi ska inte vara rädda för svåra nya ord om de uttrycker något väsentligt. När Gunnar Hedlund började tala om "decentralisering"

var det nästan ingen som visste vad det ordet betydde. Nu är det ett av politikens självklara stapelord. Detsamma kommer att hända med subsidiaritet och personalism.

Subsidiaritet är en maktfördelningsprincip som säger att beslut skall fattas på lägsta möjliga effektiva nivå.

Det låter som en gammal visa om decentralisering, men det är det inte. För lägsta effektiva nivå kan också vara övernationell. Med vår internationaliserade handel är lagstiftning i och domstolar för kontraktsrätt effektivast om de finns på EG-nivå, inte nationell nivå. Detsamma kan sägas gälla miljöpolitik och invandrarpolitik, ja kanske till och med säkerhetspolitik.

I dessa fall är nationen en för liten ram för effektiv lagstiftning. Vår erfarenhet av riksomfattande välfärdssystem visar emellertid att nationen i andra fall är en för stor enhet för effektiva beslut. Då säger subsidiariteten att vi behöver en lokal modell, t ex en Uppsala-modell i stället för riksmodellen.

Subsidiaritetens företrädare kan utan att blinka argumentera både för federalism och decentralisering. De kan acceptera Europas Förenade Stater med en konstitution som ger betydande lands- och lokalrättigheter att besluta om egen kultur, skola, socialvård, medbestämmande, och så vidare.

Det är den konservativa subsidiaritetsprincipen som skall styra i EG. En socialistisk centraliseringsprincip skall inte styra i Bryssel.

Centerledningen har inte accepterat subsidiariteten. Det har däremot kds gjort. Gissa nu vilket av dessa två partier som har framtiden för sig!

Personalismens seger

Vår framtidsrapport — liksom folkpartiets — sjunger individualismens höga visa. Individens självutveckling är samhällets mål.

Men hur når medborgarna den bästa självutvecklingen? Här går svaren något isär i den anglosaxiska traditionen av individualism och den kontinentala traditionen av personalism. Personalismen utgår från att samhället inte kan byggas på egoism. Den förespråkar självutveckling genom ansvarstagande för andra. Genom att utveckla sin familj, sitt grannskap, sitt företag, sin förening, sitt parti o s v utvecklar man sig själv.

Det räcker inte med att myndigheterna gör vad riksdag och regering ålagt dem.

I det nya civila samhället är *ansvar* ett generellt nyckelord.

Medborgare tar ansvar för sina egna liv. Man tar ansvar för sin egen utveckling. Och man utvecklar sig själv genom att utveckla sin lilla värld och de uppgifter man kan få i den stora världen.

Föreningar tar ansvar. Företag tar ansvar.

Föräldrar tar ansvar för sina barn.

Barn tar ansvar för sina åldrade föräldrar.

Grannar tar ansvar. Vänner tar ansvar. Arbetskamrater tar ansvar.

Man tecknar försäkringar. Man äger sitt hem. Givetvis skall det vara full avdragsrätt för de lån man måste ta för att få äga ett hem. Vid pensionsåldern, om inte förr, så skall hemmet vara skuldfritt. Det är en skön känsla som vi skall unna alla, även allmännyttans nuvarande hyresgäster.

Alltså

— *Hur vill vi ha det?*

Självutveckling genom ansvarstagande för andra i ett civilt samhälle med en marknadsekonomi som välkomnar integration i EG i internationella frågor och självstyre i nationella och lokala frågor. Allt detta vill vi ha utan något ledande socialdemokratiskt parti på samhällets topp.

— *Vem ska ta Sverige dit?*

Det är vi. Moderaterna under ledning av Carl Bildt!

— *När skall detta ske?*

Det är NU! Den nya tiden har börjat.